

történész, egykori levéltáros vállalkozott. V. Sz. Poznanszkij, akinek a polgárháború szibériai történetéről már számos írása jelent meg, minden elérhető dokumentumot áttanulmányozott, s Ejlé véleményétől lényegesen eltérő eredményre jutott. Bebizonyosodott, hogy a szibériai szovjetek a hatalom átvételétől az átmeneti leveretésükig Lenin irányítása alatt állottak. Szibériának Ukrajna ideiglenes elvesztése után, gabonataralékai miatt, rendkívül megnőtt a szerepe az egész ország élelmezésében. Poznanszkij meggyőzően mutatja be, hogy a gabonáért a kuláksággal már 1917 végén éles harc bontakozik ki. Részletesen ismerteti, hogy miként követi figyelemmel Lenin a szibériai gabona begyűjtésére küldött biztosok, osztagok tevékenységét, s milyen konkrét szerepet szán e téren a szovjeteknek.

A kapcsolattartás számos formája állott fenn Lenin és a szibériai szovjetek között. 1917 őszétől az OSZD(b)MP KB két megbízottja dolgozott Szibériában: N. N. Jakovlev és V. M. Koszarjev. Poznanszkij számos hitelt érdemlő forrást idéz, amely bizonyítja, hogy a hatalomátvételtől kezdve N. N. Jakovlev állandó telefon- és távírókapcsolatban állott a Központi Bizottsággal és személy szerint Leninnel. A táviratokat rögzítő szalagokat gondosan megsemmisítették, de a beszélgetésekről Jakovlev egy külön füzetben készített feljegyzéseket. A feljegyzések nem maradtak ránk, de meglétük meggyőzően bizonyított.

N. N. Jakovlev a tomszki bolsevikok vezetője volt, majd a Nyugat-Szibériai Szovjet elnöke. Ezt követően választották meg a Központi Szibériai Szovjet elnökévé. Tudott németül is és személyének nem kicsi volt a szerepe az internacionalista hadifogolymozgalom kibontakoztatásában. Az első eredményekről is föle értesült Lenin. Még feltárára vár az a szerep, amit Jakovlev játszott Kun Béla felfedezésében, forradalmi pályafutásának az egyengetésében. Mindehhez Poznanszkij értékes kutatási eredménye megbízható kiindulópont.

Poznanszkij meggyőzően veti el Ejlének azt a megalapozatlan véleményét, hogy a Központi Szibériai Szovjet fegyveres erőinek küzdelme nem nyújtott érdemi segítséget a Volga mentén harcoló Vörös Hadseregnek. Bebizonyítja, hogy 1918 nyarán és őszén a Bajkál-tó környékén, a Bajkálon-túl, a távol-keleti hadszíntéren az elszigetelten harcoló szibériai vörös csapatok jelentős ellenforradalmi és intervencióerők kötöttek le. Megakadályozták, hogy a kritikus hónapokban az antant hadianyag- és csapatutánpótlást juttasson a Volga és az Ural körzetébe a fehérgárdisták és a csehszlovák hadtest hadműveleteinek a támogatására. A szerző neves bolsevik forradalmároknak szolgált igazságot, s ezzel elősegíti azt is, hogy helyesen értelmezzük az itt harcoló internacionalisták ezreinek a hőstetteit, tényleges katonai szerepét.

Józsa Antal

MONTGOMERY TÁBORNAGY EMLÉKIRATAI

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó — Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1981. 368 o.)

Huszonnégy évvel ezelőtt — 1958-ban — jelent meg a második világháború egyik legsikeresebb és legismertebb brit tábornokának, B. L. Montgomery tábornagnak az emlékirata „The Memoirs of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein, K. G.” címmel.

Most — a Zrínyi Katonai Kiadó és a Kossuth Könyvkiadó jóvoltából — magyar nyelven is eljutott ez az emlékirat az olvasókhoz. Nem lehet azt mondani, hogy ez a késés kimondottan jót tett az emlékiratnak, hiszen a Montgomery által leírt események számos történelmi munkából már eléggé ismertek. A sze-

mélyes emlékek, a sajátos egyéni látásmód, az előforduló ellentétes vélemények — más emlékiratok szerzőinek megítélésével szemben — továbbá az az érdeklődés, amely napjainkban a különböző — főleg második világháborús — visszaemlékezések, emlékiratok iránt megnyilvánul mégis hasznossá tette ezt a vállalkozást.

Montgomery, ez a sokat vitatott, a kortársak által kissé különnek tartott tábornok, akiről a Brit Birodalom miniszterelnöke, Winston Churchill azt mondta: „Rendíthetetlen a veszélyben, kérélhetetlen a harcban, elviselhetetlen ha

győzött”, vázlatosan egész életútját megrajzolta könyvében. Azt az életutat, amelyet mint egy sokgyermekes anglikán lelkész negyedik gyermeke kezdett és mint a Brit Birodalom Vezérkarának Főnöke fejezett be.

A szerző könyvében — érthető okokból — a legnagyobb terjedelmet a második világháború időszakára eseményeinek szentelte, hiszen ezek voltak azok az évek, amikor pályafutása gyakorlatilag a csúcspontjára érkezett. A háború éveit a nem különösebben jelentős parancsnoki posztokat betöltő tábornok, akiről azt hiszem, nyugodtan mondhatjuk, hogy a brit katonatisztek „klasszikusnak tekinthető” pályáját — katonaiskola, gyarmati szolgálat, I. világháborús harcmezők, vezérkari iskola, gyarmati és anyaország-beli szolgálat — futtatta be, hirtelen kiugrott társai közül.

A második világháború kitörése után Montgomery az európai szárazföldre érkezett Brit Expedíciós Erők 3. hadosztályának parancsnokaként harcolt a németek ellen. Ő is részt vett a brit–francia erők súlyos vereségével végződő Dunkerque-i csatában, majd visszatért a szigetországba. Ott az egyetlen épékzláb brit hadosztály parancsnokaként az esetleges német inváziótól leginkább veszélyeztetett partszakaszt védte csapataival. Gyakorlatilag ettől az időtől számíthatjuk gyors és fényes karrierjének a kezdetét.

Churchillnek a 3. hadosztálynál tett látogatása (1940 nyara) során megtetszett a határozott, kezdeményezőkézséggel megáldott parancsnok, aki szigorú fegyelmet tartott alakulatai körében és a kiképzésben is a maximumot követelte tőlük. A miniszterelnök látogatása után röviddel Montgomeryt kinevezték az 5. hadtest parancsnokává, majd hamarosan a Délkeleti Hadsereg parancsnoka lett.

Miután elmúlt a szigetországot fenyegető német invázió veszélye, a brit hadvezetés a rendkívül rosszul álló afrikai pozíciót igyekezett megerősíteni, javítani. Montgomeryt kinevezték az 1. brit hadsereg parancsnokává, hogy ebben a minőségében vegyen részt Eisenhowerrel együtt az észak-afrikai partraszállási hadművelet (Torch) terveinek a kidolgozásában. Egy repülőszerecséltenség azonban, amelynek során a brit 8. hadsereg parancsnoka, Gott tábornok életét veszítette, Montgomeryt állította az Egyiptomot védő 8. hadsereg élére.

Montgomery nagyon rossz helyzetben találta a hadsereget. Szervezetlenség, hiányos felszerelés, alapjában véve kidolgozatlan védelmi tervek. Rommel német–olasz csapatai Egyiptom kapujában álltak. Hogy még nem foglalták el, az

inkább a rossz és hiányos utánpótlásnak, mint a brit csapatok ellenállásának volt köszönhető. Egyiptom megtartása létfontosságú volt a brit hadvezetés számára, hiszen a birodalom egyik kulcsáról volt szó.

Montgomery az egyre nagyobb mennyiségben beérkező amerikai hadianyagokkal, hadfelszereléssel — harckocsik, tüzéség, kézifegyverek — látta el csapatait, amelyek így már egyenrangú ellenfelei lettek Rommel csapatainak. Megerősítette az állásokat és tervet dolgozott ki a német–olasz hadsereg visszaszorítására. A kiválóan elkészített haditerv mehozta gyümölcsét. A jelentős fölényben levő brit csapatok áttörték a német–olasz állásokat, elhárították a megkísérelt ellenlökéseket — elsősorban a légielő révén — és rövid idő alatt, a már „megszokott útvonalon” — Szidi Barrani, Tobruk, Benghazi — több mint 1500 kilométerrel vetették vissza Rommel megmaradt alakulatait.

Közben Marokkóban és Algériában partraszálltak az amerikai és brit csapatok és ezzel gyakorlatilag lehetetlen helyzetbe hozták a még megmaradt német–olasz erőket, melyek Tunéziában próbáltak meg védekezni — reménytelenül.

Feltűnő, hogy az afrikai hadműveletekkel kapcsolatban Montgomery említést sem tesz az ugyanezen időben folyó sztálingrádi csatáról, amely döntően hozzájárult ahhoz, hogy a németek szinte semmilyen jelentősebb erősítést, utánpótlást nem voltak képesek Afrikába küldeni.

Montgomery a sikeres észak-afrikai hadműveleteket tárgyaló fejezetek után jóval kisebb teret szentelt könyvében a szicíliai partraszállásnak és hadműveleteknek, amely tevékenységének következő állomása volt. Hogy miért, arra úgy vélem egyszerű a magyarázat. Ez már kevésbé öregbítette hadvezéri hírnevét, és mint maga írja, volt valami amit meg kellett (volna) tanulnia: „Valahogy minél többet gondolkoztam, annál világosabb lett számomra, hogy vége a sivatagban élvezett szabadságnak. Meg kell tanulnunk együtt dolgozni másokkal...”. Ezen utóbbi volt az, ami nehezen ment Montgomerynek. Szinte rendszerek voltak összeütközései az amerikai tábornokokkal. Ezekről általában úgy ír, mint ha az esetek többségében neki lett volna igaz, de ezt valahogy senki sem akarta elhinni neki.

A rosszul vezetett szicíliai hadműveleteket a még rosszabbul vezetett olaszországi hadműveletek — később „csiga hadművelet”-nek is nevezték — követték. Ezekben Montgomery 1943 karácsonyáig

vett részt. Akkor visszarendelték a szigetországba és kinevezték a 21. brit hadseregcsoporthoz, amelynek az 1944 tavaszára tervezett franciaországi invázióban — második front — való részvétel volt a feladata.

Az invázió előkészítésében tagadhatatlan és jelentős érdemei voltak Montgomerynek. A csapatok előkészítése, begyakorlaltatása, az utánpótlás megszervezése zömmel az ő nevéhez fűződik. Természetesen nem is felejtí el ezen érdemeit kiemelni könyvében. Annál kevesebbet ír, és igyekszik áthárítani a felelősséget a Caennél folytatott — és igen csak elhúzódott — harcokért, melyekről úgy véli, ellentétben az amerikai megítéléssel, hogy azok tették lehetővé az amerikai csapatoknak a gyorsabb előrenyomulást Normandiában és ő szinte szándékosan vont egyre több német alakulatot csapataira. Ez a Caenért folytatott küzdelem, amely az eredeti hadműveleti tervek szerint 3—5 napot igényelt volna, 33 napig tartott — az amerikaiak szerint Montgomery hibájából. Ugyancsak Montgomeryt hibáztatta az amerikai hadvezetés, amiért nem sikerült Normandiában a 7. német hadsereget bekeríteni és megsemmisíteni, mivel a 21. brit hadseregcsoporthoz ahelyett, hogy „bekötötte volna a zsák száját”, nyomást gyakorolt annak a bal oldalára és ezzel lehetővé tette, hogy a németek kicsúszszanak egy harminc kilométer széles nyíláson. Ekkor mondta Patton amerikai tábornok Bradleynek, a 12. amerikai hadseregcsoporthoz parancsnokának: „Engedjenek Falaise-ba és az angolokat a tengerbe kergetjük, úgy mint Dunkerquenél.”

A nyugati szövetségesek, a köztük meglevő ellentétek és a nem minden esetben jól alkalmazott haditervek ellenére, a német csapatok ellenállását fokozatosan megtörték. Ekkor ismét felmerült a kérdés, hogyan tovább. Montgomery jelentős erőt szeretett volna képezni északon és áttörni a német védelmet Antwerpen irányában és elfoglalni a Ruhr vidéket. Az amerikai tábornokok, élükön Eisenhowerrel, a főparancsnokkal, az egész arcvonalon való támadást — széles arcvonal stratégia — részesítették előnyben. Ebből a huzavonából egy eléggé meg nem alapozott hadművelet, a „Market Garden” bontakozott ki. A kellően elő nem készített hadművelet, amelynek célja a brit hadsereg előtt álló víziakadályok — különböző csatornák — hídjainak az elfoglalása és azok megtartása lett volna, súlyos kudarcot vallott. A több mint 9000, ejtőernyővel ledobott katonából alig 2500-at sikerült megmenteni, és ezzel a sikertelen arnhem-i ütközetrel gya-

korlatilag megszűnt a Ruhr-vidék gyors elfoglalásának a lehetősége.

Vizonylag rövid terjedelemben tárgyalja Montgomery az ardenneki csata eseményeit is, amelyről a szövetségesek győzelme ellenére maga is úgy vélekedik, hogy „... az ardenneki ütközetből a szövetségesek valóban »vérző orral« kerültek ki”.

Ezek után részletesebben foglalkozik viszont a németek kapitulációs szándékával, a Németország területén folytatott harcokkal. Leírja saját, a szövetséges nagyhatalmak megállapodásával ellentétes fegyverszüneti tárgyalásait és egyre jobban érződik munkájában, hogy ebben az időben tevékenysége a katonai területről inkább a politikai síkjára tevődött át.

Montgomery tábornagy emlékiratában is, mint az emlékiratok legtöbbszörében, erősen érződik a szubjektív értékelés, véleményalkotás. Montgomery írásában igyekezett erőteljesen kidomborítani azokat az eseményeket, sikeres hadműveleteket, amelyek számára dicsőséget, hírnevet szereztek. Szinte pár szóval intézte el viszont azokat a hadműveleteket, amelyekben kevesebb, vagy sikertelenebb szerepet játszott. Ilyen esetekben a legtöbbször rajta kívül álló okokban keresi a kudarc okát — meg nem értesítés, időjárás stb.

Montgomery tábornagy emlékirata a jelzett szubjektívizmus és az egyenetlenségek ellenére is hasznos olvasmány. Elsősorban mint forrás jöhet tekintetbe a kutatók számára (természetesen a megfelelő forráskritika alkalmazásával), hiszen a szerző saját emlékei mellett számos korabeli dokumentumot is közöl, amelyek esetleg másként nem állnak a rendelkezésünkre.

Érdemesnek tartjuk azonban megjegyezni azt, hogy az eredeti emlékirat, amelyből a fordítás készült, összesen 33 fejezetből áll. A magyar nyelvé váltózatban viszont csak 21 fejezetet talál az olvasó. Ez nem azt jelenti, hogy összevontak fejezeteket, hanem azt, hogy 12 fejezetet nem fordítottak le. A kiadók úgy vélték, hogy elégséges Montgomery tábornagy emlékiratainak a szűken vett, második világháborús részeit, valamint a korábbi időszakot tárgyaló részeket lefordíttatni és megjeleníteni. Ebben az esetben — véleményünk szerint — nem ártott volna ezt jelezni! Hasznos lett volna továbbá az is, ha a szerkesztő az eredeti műből nem csak a térképeket, de a jónak mondható képanyagot is felhasználja, hiszen az olvasók többsége mindig is szívesen lát eredeti, dokumentum értékű felvételeket az általa olvasott